

strijd, voor de omstanders een ware verschrikking en pijniging, die hulp bieden niet toelaat; voor den stervende zelf echter vermoedelijk niet die marteling, welke dit scheiden van het leven tot een tragisch beleven maakt voor al, wie het moeten aanschouwen. Doktoren hebben dezen allen in hun praktijk wel meegemaakt.

Het langzaam afsterven van het lichaam — het ophouden van de orgaaninnervaties — voltrekt zich bijna altijd in een bepaalde volgorde.

Eerst verdwijnen de huidreflexen, zooals de buikreflex en de cremasterreflex. Dan is ook het reflex erytheem door pijnprikkels niet meer op te wekken. Bij infectieziekten en bij doodelijke uitputtingstoestanden verdwijnen ook de pees- en periostreflexen meerdere uren vóór den dood. Tezelfder tijd treedt ook steeds een hypotonie van de dwarsgestreepte musculatuur op.

Het verval van den tonus der dwarsgestreepte musculatuur is ook wel de oorzaak van de verandering der uitdrukking van het gezicht, welke wij gewoon zijn: „*facies hypocratica*” te noemen; zoo volkomen in tegenstelling met het vredig uiterlijk, ons na den dood van overledenen bekend; het masker, het gelaat van „*l'inconnue*”, de onbekende zelfmoordenares uit de Seine, vereeuwigend, getuigt ervan. En behalve in zielkundigen zin kunnen wij ook in stoffelijken zin spreken van het *démasqué* van den dood.

Ik kan U de bestudeering aanraden van doodenmaskers. Lees dan eerst iemands biographie — als iemand waardig is gekeurd, een doodenmasker van hem te maken, dan heeft hij persé een biograaf gehad — bestudeer dan zijn doodenmasker en gij zult begrijpen, wat ik bedoel met dit *démasqué* van en door den dood.

Zelfs van de *Inconnue* „de la Seine” is er een biographie, in enkele woorden samengevat: „de la Seine” en „in”connue. Het *démasqué* maakt van het masker van haar gestorven gelaat een ontroerend verstilte, vredige schoonheid, een gedicht van Rilke waardig.

Keeren wij terug tot onze „stervenden”.

In dezen tijd laten zich echter door speldeprikken in de voet-zolen of in de vingerleden nog matte afweerbewegingen en smartelijke vertrekkingen van het gezicht op wekken. Ook het bewustzijn kan in dit stadium er nog wel zijn. Ongetwijfeld zal dan reeds het logische denkvermogen en de oordeelskracht plaats gemaakt hebben voor een groote moeheid en een behoefte aan rust. De zelfkritiek verdween. En terwijl het verband der gedachten losser wordt, komt het tot een toestand, waarin de stervende zich moeilijk tot iets kan bepalen en moeilijk zijn gedachten meer op iets kan